
ПРОГЛАШ

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет “Св. св. Кирил и Методий”

кн. 1, 2014 (год. XXIII), ISSN 2367-8585

Ценка Иванова

КОЛОКАЦИЯТА КАТО МЕЖДУСЛАВЯНСКИ ДИФЕРЕНЦИАЛЕН ПРИЗНАК

(с оглед на южнославянските езици)

Част I

Tsenka Ivanova

COLLOCATION AS A DIFFERENTIAL SIGN OF SLAVIC LANGUAGES

(from the perspective of the South Slavic languages)

First part.

Високата степен на родство между славянските езици поставя въпроса за критериите, по които те се разграничават помежду си. Чрез различаващи се механизми на съчетаемост и лексикосемантично разпределяне общата по произход лексика формира облика на отделните славянски езици. Колокациите или синтагматичната организация на думите играят ролята на междуславянски диференциален признак и съдържат редица специфични черти. В определени езикови ситуации особеностите на колокациите се обвързват със социолингвистични процеси на дивергенцията на книжовни езици. Съвременната езикова ситуация в южнославянския или балканския славянски ареал налага както известна ревизия на теоретични формулировки, така и ориентация към нови методологически и научно-приложни курси.

Ключови думи: *славянски езици, диференциални признаци, колокации, лексика, синтагматична съчетаемост, дивергенция, южнославянски езици.*

The high degree of a relationship between the Slavic languages raises the issue about the criteria by which they distinguish between them. Through different mechanisms of combinativeness and a lexical-semantic distribution of the common vocabulary the common by its origin lexis has formed various Slavic languages. The collocations, or the syntagmatic organization of words, act as a sign of differentiability between the Slavic languages and they contain a number of specific features. In certain situations the characteristics of the collocation are linked with sociolinguistic processes of divergence of literary languages. The contemporary linguistic situation in South Slavic / Balkan Slavic area implement a certain revision of theoretical formulations and orientation to new methodological and applied perspectives.

Keywords: *Slavic languages, differential signs, collocations, vocabulary, syntagmatic organization, divergence, South Slavic languages.*

1. Близкото родство на славянските езици; генетични и социолингвистични езици

Сравнителното изучаване на славянските книжовни езици, особено в някои славяноезични ареали, продължава да се смята за задача на бъдещето поради дивергентни процеси, подвластни на динамични социолингвистични фактори от края на 20. и началото на 21. век. По традиция още от началото на славистичните конгреси, организирани от 1929 на петгодишни цикли като преглед на славистичната наука в световен мащаб, историческото и съвременното състояние на славянските книжовни езици е една от централните теми.

Пред безспорната висока степен на близост между славянските езици продължава да стои въпросът за нейните измерения. Близостта и отдалечеността като славянска езикова тема възхожда назад в диахронията, предполага анализ на взаимодействието между външни фактори и езикови отражения, изисква реконструкция на процесите на дивергенцията, в чийто резултат праславянският езикоснова се реорганизира в три свои вътрешни ядра – източно, западно и южно. Всяка от трите групи съдържа ясно обособени общославянски признаци на сепление и такива, които очертават устойчивата основа на тази тридялба, макар че еволютивното придвижване в

тази посока съдържа междинни или преходни етапи. Те доказват, че ареалното съседство и заложените общи процеси в диахронията изключват представата за отчетливи граници, а контактните зони са неотменен компонент на общата славянска езикова типология. Контактологичният ракурс на междуславянските езикови отношения включва в себе си преди всичко прагматиката на разнообразните комуникации на живите езици. Но и по тази характеристика всяка една от трите групи се отличава както в сравнение с останалите две, така и в собственото си „пространство”, т.е. съществуват различни типове отношения между отделните езици. Постъпателно от втората половина и особено от края на 20. век съвременното славянско езиково пространство добавя нови щрихи към своята типологическа характеристика, които създават сложна конфигурация на дихотомията говорими – книжовни езици. Оттласналите се от политическите си метрополии славянски езици, като последица от разпаднали се федеративни славянски държави (Съветски съюз, Чехословакия, Югославия), акцентираха на своята индивидуализация. Тези социолингвистични ситуации в динамичната си цялост имат и друг ракурс – този на сравнението със съвременната глобализация в свят на мултиезичие и мултикултуралност, в който границите в прекия, езиковия и културологичния смисъл се отличават с непозната за преходни поколения променливост.

Държавното еманципиране на етносите, съставлявали югославската федерация в нейните конфигурации в протегение на почти целия 20. век и които през 19. век са приели езиково обединение чрез сърбохърватския/ хърватскосърбския книжовен език, в края на 20. и началото на 21. век породи своеобразно „клонирание” на (книжовно)езикови стандарти. Това доведе до редица въпроси, изплували от водовъртежа на сложните връзки между оттласнали се общества, обвързани обаче от функционирал чрез 7-8 поколения относително единен книжовен език. Една част от въпросите имат отговор само на социолингвистично ниво, което само по себе си предполага най-малкото още един алтернативен вариант на решение за книжовен език. Други въпроси все още нямат релевантен лингвистичен отговор. Някои явления все още си търсят и въпросите, и отговорите. Така отношенията между чисто лингвистичните фактори и факторите,

който се отнасят до обществено-политическата и културната основа на съвременните книжовни (стандартни) езици наложиха разграничението *генетични: социолингвистични езици*¹. До посочената и отчетливо дефинираната двойна класификация се стигна поради необходимостта от системно описание именно на езици от южнославянската езикова група². Тази „двойственост“ поражда конкретни и непознати в други езикови ситуации научно-методологически дилеми: единият вид са обвързани с представата на самото езиково общество за *своя* език в съпоставка с непосредствено съседния и с други езици, а другият вид „провокира“ представата и отношението на „трета“ страна към сложните междуезикови конфигурации. В научно-методологически и в прагматичен аспект, в зависимост от посочения вътрешен или външен ракурс, се оформят няколко съществени въпроса: 1) как се подхожда към нормативната граматика на всеки един от близките езикови стандарти – при условие, че над 90% от описанието на езиковата структура съвпада (където разминаванията в терминологията също се включват в оразличаването); 2) как се променят отношението на езиковите общества към лексикона в този тип социолингвистични ситуации и методическата основа на обучението по лексика – поради обстоятелството, че в лексикалната система и в свързани с нея езикови равнища е съсредоточено отгласкването на припокриващите се в структурата си езикови стандарти; 3) с какви психолингвистични методически инструменти би трябвало да се подходи тогава, когато два и повече езика се озовават в контакт от гледна точка на теорията и методиката на чуждозезиковото обучение; 4) до каква степен може да се абсолютизира ролята на съзнателно търсената диференциация чрез официалния правопис на всеки един от езиковите стандарти; 5) съществуват ли/необходими ли са лексикографски продукти, отразяващи разграничението и под.

2. Методологически аспекти на описанието на близостта между езиците

Създаването на единна матрица за описание на езиковия инвентар, който да показва измеренията на близостта и различията е, по принцип предизвикателство за всяка група близкородствени езици.

Очерганите сложни конфигурации между славянските езици като еволюирало общо наследство и като своеобразна поэтапна индивидуализация, както и напълно реални дилеми от прагматиката на контактологията закономерно насочват към търсене на „обща формула“ за близостта между славянските езици като цяло, както и между отделно взети групи и двойки езици.

От гледна точка на структурата и нейната устойчивост при взаимодействието между езици вътрешните сили на сцепление в отделните езикови равнища отчитат различни степени на проникваемост, които се проявяват с различен обхват и интензитет и влияят съществено или не на по-нататъшната собствена еволюция на езика. В йерархизацията по този показател най-високо изразената проникваемост на лексикалното равнище не се оспорва. Тя се обяснява както с непосредствената връзка на речниковия състав с всички области на разнообразната човешка дейност, така и с факта, че лексиката е главният носител на семантика, на значение. За мястото и ролята на лексиката се дискутира отдавна, защото, на фона на другите езикови равнища, тя все още не е изследвана всеобхватно – навярно и поради методологически дилеми, които методологията, прилагана спрямо езиковата структура, не познава. Според специалисти едно от обясненията може да се търси в природата на думата, която се оказва свързващо и централно звено за цялата езикова система, а изграждането на нужния метаезик също се осланя на лексикалния инвентар. От прагматична гледна точка, въпреки периодичното подлагане на дискусии, владенето на лексиката е първо условие и за овладяването на родния или чуждия език. Според британския лингвист Дейвид Кристал при ученето на езици грешките в речника могат много по-трудно да се предвидят, отколкото грешките в структурата и затова много повече пречат на комуникацията (Кристал 2002/1996: 373).

Между езици с висока степен на родство обемът лексика със съвпадаща формална и смислова страна е твърде висок. Близостта на първо място се идентифицира именно чрез общия и разпознаваем лексикален инвентар. Внимание заслужават обаче семантичните придвижвания, които довеждат до омонимични или полисемични отношения и техните възможни съчетаемости във всеки един от езиците.

Комбинаториката като дистинктивен признак по формулата „еднакъв домашен или адаптиран чужд инвентар – различни комбинации – различна семантика” изпъква особено при словообразуването и в синтагматичната организация на лексемите. В изследванията за славянските езици в категорията „близки и различни” този тип организация на еднакъв езиков инвентар представлява една от най-трудно уловимите особености – която, поради същността на лексикалната система, съдържа неизброими и динамични в промените си доказателства.

3. Съчетаемостта на езиковите единици – теоретични аспекти

Проблематиката за *съчетаемостта на езиковите единици* обхваща различни въпроси и заема различно място в научните изследвания³. Тя има важно теоретично и приложно значение при близкородствени езици като славянските, където съчетаемостта е придобила ролята на значим дистинктивен признак.

В синтагматиката езиковите единици се разглеждат както в плана на изразяване, така и в плана на съдържание. За разлика от позиционно сравнимите формални единици, семантичните единици са обусловени и от контекста – в рамките на даден текст се осъществяват конкретни или асоциативни връзки, които съставляват своеобразен комплекс от необходими условия за адекватна семантизация или смислово разбиране на текста.

Известна е и друга интерпретация на синтагматиката – като раздел на синтаксиса, който изучава словосъчетанията или синтагмите⁴ и в този случай понятието синтагма се схваща в неговия тесен смисъл⁵.

На синтагматичния фактор като спойка между граматика и семантика, като една от основните предпоставки, които определят семантичната и синтактичната структура на текста, в последно време се отделя все повече внимание при синхронните анализи на отделните езици. Поставят се съществени въпроси, които са в пряка връзка с прагматиката и на първо място – с чуждоезиковото обучение и превода. В този кръг влизат въпросите за принципите на кон-

струирани на синтагмите в зависимост от контекста; за различаване на многочленната лексема от фразеологизма; за статуса на устойчивите съчетания и т.н. Напомня се, че трябва да се държи сметка за структурните, нормативните, контекстуално-ситуативните и узуално-стилистичните характеристики (Станишева 1988: 171). Следователно изучаването на синтагматичните отношения е важен аспект от проблема за съчетаемостта на езиковите елементи, тяхната валентност и закономерностите на „събирането“ им в реч. Семантичното влияние на една лексема върху друга в линейен порядък е също твърде предизвикателно изследователско поприще – особено ако се основава на конкретна фактология, обвързваща два и повече близкородствени езика.

Привържениците на генеративния подход към лексиката⁶ напр. смятат, че не е възможно значението на думата да се изследва адекватно, без да се прилагат определени синтактични критерии, от една страна, а от друга – за коректното представяне на съществуващите синтактични структури непременно трябва да се има предвид и лексикалният материал, който ги съставлява (Ивич 1994: 172).

4. Колокациите – синтагматична организация на лексемите или съединение на граматиката и семантиката по специфичен начин.

*Колокациите*⁷, т.е. начинът, по който функционират лексемите заедно – или *синтагматичната организация на лексемите по предвидим начин* се различават много от език до език и представляват една от основните трудности в овладяването на чужди езици (Кристал 2002/1996: 90; 92; 105). Коя дума каква е или кое място заема, за да се създаде определен смисъл, проличава по обкръжението, в което се намира тя, като във всеки език лексемите се организират синтагматично по „свой“ начин.

Способността на определена лексема „да се срещне“ с друга лексема и да прояви избираност в съчетаването си с други думи, прави това, което може да се нарече нейна лексикална съчетаемост (Матияшевич 2002: 32). В терминологичните речници този вид организация на лексиката намира еквивалент в няколко синонимни термина:

– Лексикална съчетаемост: навежда на мисълта, че отношението е не само синтактично, но и семантично и сочи, че съществува определена закономерност в синтагматичното свързване на лексемите;

– Лексемна валентност: способността на една лексема в линейен ред, според съответни семантични и морфо-синтактични правила да привлича други лексеми (Драгичевич 2004: 66).

Колокацията е проява на кръстосване между синтагматиката и парадигматиката, между текстовата лингвистика и структурната лексикология. Колокацията сама по себе си може да се разглежда от теоретично-методологически аспект, може да бъде ориентирана прагматично към дидактиката/чуждоезиковото обучение и към лексикографската работа.

4.1. Лексикалната съчетаемост е неминуемо обвързана с *когнитивния аспект* на езика, с философията на езика и с осветляването на механизмите за създаване на езикова картина на света⁸. Във всеки естествен език се отразява определен, общ за всички носители на този език, начин на виждане или „концептуализация“ на света. От друга страна, определена концептуализация на абстрактните съдържания не произлиза само от особеностите на тези съдържания, но и от национално-културната специфика на самия език, което е още една причина лексемите, които ги означават, да се съчетават различно. Ориентацията към определен модел на стандартизация, както и социолингвистичните предпоставки като вековно културно или политическо влияние от страна на някой друг език са също фактори за различното проявление на лексикалната съчетаемост на общ по произход инвентар. Понятието езикова картина на света се установява в лингвистиката (въпреки своите опоненти), за да могат да се свържат езиковите особености и да се обяснят като специфики на етно-културните традиции и влияния.

Когнитивният аспект присъства във всички ситуации, в които се стига до актуализацията на някакво знание (Айдукович 2004: 6). Правилата за семантична съчетаемост всъщност са външният изразител на познанието за определен обект и неговите връзки с други обекти (предикатни, атрибутивни, релативни и др.). Факт е, че дори при близкородствени езици се появяват съществени разлики. В

конкретни случаи възникват дилеми за границите на колокациите, т.е. кои видове съчетания могат да се определят като колокации. Напр. наглед несъмнени откъм семантиката си граматически конструкции също могат да съдържат разминавания:

сръб. *Ми са Аном* (= минимум 2 души + Ана) и бълг. *Ние с Ана* (може 1 човек + Ана, може също 2 и повече души + Ана).

4.2. Междуезиковите отъждествявания, особено при близкородствени езици, представляват сложен *психолингвистичен процес*. Въпреки известното становище, че доброто владее и ползване на повече езици предполага разграничение на подсистемите и техните компоненти в синхронен план, в практиката обикновено физическите единици на звучене и единиците от семантично естество се припокриват в съзнанието на говорещото лице в полза на опита му от неговия първи език⁹. Която и да е чужда дума, чиято съчетаемост се различава от съчетаемостта на същата дума в родния/първия език крие скрити препятствия при комуникациите. Овладеяването и употребата на два и повече славянски езика от методологическа и психолингвистична гледна точка се сблъскват с поредица от „свои” конкретни проблеми поради твърде сложната мрежа от диференциални признаци със слаби контрасти между отделни структурни равнища от една страна, а от друга – поради „лабиринта” от лексико-семантични казуси, които, освен явлението *междуезикова омонимия и полисемия*, съдържат висока честотност на синтагми, конструирани с идентичен инвентар, но с раминаващи се значения.

Синтагматичната организация на лексемите, които носят своя наследена структурна и семантична същност, но могат при определени условия да видоизменят частично или напълно своя генетичен „код”, съдържа и една от най-скритите прояви на интерференция, която в този си облик не е характерна за по-далечни езици в контакт. Лексико-семантичната интерференция по принцип е сложен психолингвистичен процес и според П. Асенова е най-интимната форма на взаимовлиянията в лексиката (Асенова 2002: 61). Рисковано е например, осланяйки се на идентичността на формите, да се надценяват собствените комуникативни способности по генетично близък език само въз основа на базата знания от своя (майчиния-родния-първия) език.

Подкрепа за теоретичните формулировки може да се открие единствено при привеждането на примери от близкородствени езици, между които се наблюдава различна промяна на формите и свързаните с тях значения в диахрония. Универсално обяснение на това явление все още няма, но пък българският (още повече, че си е променил структурата) и сръбският език, типични представители на южнославянския ареал, могат да послужат като добра основа за разширяването на палитрата от примери за прояви на различни видове колокации.

4.3. *Лексикалната семантика* се проявява в колокациите. В теорията за синтагматичната организация на лексикалните единици са известни различни мнения за ролята на лексемата в определена колокация. Тук често става смесване на хронологични пластове при сравнението на две лексеми от един и същ произход – когато в единия от съвременните езици лексемата е останала със старата си семантика, докато в другия, освен старата, е развила и нова или старата е напълно забравена и е останала само новата. В исторически план промените в значението на формите са в голяма степен загадка, тъй като всяка дума е преминала през редица метаморфози и част от тях показва твърде съществени разминавания с първоначалната връзка между формата и съдържанието. Сравнителният анализ на самостоятелни семантични системи в синхронен и в диахронен план чрез т.нар. микротипология може да покаже как в езика с едни и същи или с твърде близки формални средства се изразява различно съдържание (Толстой 1968: 339 и сл.). Възникват редица конкретни въпроси: за механизмите, които определят смисловите граници на думата; за извънезиковото естество в историческото преместване на смисловите граници на думата; за диахронно променящата се ориентация на думата към определен тип съчетаемост с други думи в синтагматичните редици (Виноградов 1968: 111). Многовариантната синтактична обвързаност на думата се проявява в конкретни съчетания и представя значението на думата не в нейната отделност, а в нейната връзка със съседната дума. Така между примерите *черна нощ*, *черна работа*, *черна търговия*, *черна кутия*, *черна мисъл* колокациите на думата *черен* нямат нищо общо с черния цвят (вж. Виденов 2009).

В теоретични модели за значението на думата се предлага методика, според която тя може да се разложи на компоненти, на семи, при което някои са централни или ядро на основното значение, а други семи са периферни (Ристич, Радич-Дугонич 1999). Оттук следва изводът, че в колокацията встъпват отделните семи и не се реализират всички възможни комбинации – така една лексема се обвързва с друга лексема, но с някоя трета тя не се колоцира. Сравнения между реализацията на конкурентни в семантично отношение лексеми в два близкородствени езика може да внесе допълнения към този модел на едно надезиково равнище, от което би могло да се изхожда при реконструкции на диахронията:

бълг. пера (*пране, бельо, дрехи*) – мия (*лице, ръце, зъби, коса, колата*)

сръб. перем (*руке, косу, зубе, веш, кола*) – умивам (*лице*)

4.4. *Вербални асоциации, възможни и невъзможни колокации.*

В един друг аспект на анализ на лексикалната система, който е свързан с езиковата картина на света и нейната обвързаност с менталността на носителите на даден език, също и с национално-културната специфика на езиковото съзнание на индивида и на етноса, колокациите имат важна роля. Този въпрос по наше мнение може да получи отговор само при сравнението на езици, а на базата на сравнението биха се обогатили и допълнили познанията за всеки един от езиците или за този език, който е в центъра на вниманието ни. Изисква се едно по-задълбочено познаване на сравняваните езици в разнообразни структурни, семантични, експлицитно и имплицитно проявяващи се лексикални съчетаемости. Тази страна на опосредстваното езиково сравнение донякъде влиза в дискусия с методиката на избор на думите-стимули – тогава, когато те се избират само на базата на знания за вътрешноезиковите специфики на асоциативните връзки. За дефинирането на асоциативния инвентар на дадена дума-стимул в езика А, дори за нейния избор като дума-стимул ключова роля би трябвало да играе един по-широк съпоставителен контекст, напр. „поглед” към асоциативния инвентар в родствения език Б, С и т.н.

Любопитни резултати дава напр. подаването на дума-стимул за действието „събирам” в български и сръбски (Какво се събира в българския език? /Шта се сабира у српском?)

бълг. *събирам* → орехи, информация, старинни монети, данък, разделени семейства, числа, опит, смелост, мислите си...

сръб. *сабирам* → бројеве

прикупљам информации, орахе, новчиће, порез

спајам растављене породице

гомилам искуство (= бълг. опит)

скупити храброст (= бълг. смелост)

бълг. *стил.*, *експр.* *събирам мисли = сръб. *разг.* сконцентрирати се

сръб. *Сабери се!* = бълг. Стегни се!

бълг. *събирам две и две* = 'схватам праву намеру; сконтам'

бълг. /ситуационно/ (Искам, трябва) *да събера мислите си.*
= ср. /колоквиално/ Хоћу/морам *да средим мисли.*

бълг. **събирам** трохи (от пода); **неутр.** → **експр.** обирам трохите (= сръб. 'мени припада ситниш, осећам се неправедно заповстављен'; 'радио сам добро, а нисам добио адекватну/коју очекујем похвалу, награду, зараду')

От гледна точка на асоциативните връзки, които пораждат семите на обща за двата езика лексика, е възможно различно съотношение между възможни и невъзможни колокации. Тази констатация подкрепя изказаното вече становище за трудностите в комплексното описание на лексикалната система на който и да е език. При близкородствените езици обаче към тях се наслояват допълнителни особености като междуезикова омонимия или междуезикова полисемия – едно или част от значенията на съвпадаща по звуков състав лексема от единия език съвпадат по семантика, но има и значение/значения, които се разминават.

Пример: лексеми, между които може да се осъществи лексикална съчетаемост в два близи езика, но между колокациите няма семантична еквивалентност:

сръб. чувам дете и гледам дете и бълг. чувам детето и гледам дете/то

сръб. чувам дете = бълг. гледам дете/то ('полагам грижи')

сръб. гледам дете = бълг. виждам/гледам дете/то

бълг. чувам детето = сръб. чујем дете (свързано със слуха)

Аналогични несъответствия могат да се констатират при метафоризацията на еднакви лексеми (сръб. *X је преминуо.* = бълг. *X почина*; бълг. *Иван премина във втори курс.* = сръб. *Иван је уписао другу годину*; сръб. *маска за кола* – бълг. *престилка /на колата/ и др.*)

Друг вариант представляват лексеми, между които не е възможна лексикална съчетаемост в езика Б за разлика от езика А.

сръб. *сечем месо* – бълг. *сека дърва, кабел, но режа месо*

При българския глагол *сека/отсека* винаги се мисли за брадва като оръдие на действието в тематичната област на битовата лексика (в съответните ѝ тематични разклонения), докато в текстове с историческо съдържание сечащото средство, в зависимост от обекта на действие, може да бъде и друго, напр. меч. При глагола *режа* действието се асоциира с нож.

На тази база следва съпоставката и в метафоризацията на глаголните колокации. Съчетаемостта на тези два глагола напр. в сръбския език е друга, вкл. и като ‘компютърен’ неологизъм: сръб. *режем диск* = бълг. *копирам диск*.

4.5. Интерпретацията на отношението *фразеологизъм – устойчиво съчетание – колокация* среща също сериозни препятствия при сравнение на близкородствени езици. Проблемът в теоретичен аспект е в различията между двете основни фразеологически концепции, които често се представят като взаимно изключващи се. Всъщност основното разминаване в схващането за предмета на фразеологията се очертава именно в това дали са фразеологични само устойчивите съчетания, или което и да е съчетание от думи. Според Ф. Н. Краснов (Краснов 2003) те имат еднакво основание да съществуват поради обстоятелството, че се основават на закономерностите, въз основа на които функционира езикът и са обективно заложени в самия езиков механизъм – чрез законите на синтагматиката и парадигматиката. Според изследователи качеството фразеологичност е свързано и с мнемонически процес – ако фраземите/фразеологичните обрати се не „извикват” от паметта в своята цялост, тогава това качество е на лице, а ако се създават в процеса на общуване – тези съчетания/ синтагми/ изречения не са фразеологизми. Тази точка се споделя от

повечето езиковеди днес; тя е приета и в университетските учебници (Краснов 2003).

Именно в този „спор“ за приобщаването на словните съчетания се появява и въпросът за колокациите. Синтагматичната организация на думи по предвидим начин може да се разглежда като преходен пояс, като връзка между задължителната възпроизводимост на словни конструкции в тяхната цялост и създаването на словни конструкции като езиковотворчески акт в конкретна комуникативна ситуация (реална или виртуална, диалогична, монологична, устна, писмена). Поведението на думите спрямо други думи в процеса на създаване на текст и в даден контекст съдържа особености и от единия, и от другия тип синтагми.

Напр. опозицията за цвят бял – черен в бълг език: *черна нощ, черна работа, черна търговия, черна кутия, черна мисъл, черен петък, черната земя, черна котка; бели пари за черни дни; бял ден, бял свят*¹⁰.

4.6. *Социолингвистичният аспект* на проблематиката за колокациите, освен с досега посочените фактори на конституиране на книжовните езици, вкл. и на разграничението между някои съвременни южнославянски езикови стандарти, е обвързан също с *иновационните процеси* в езика: т.е. бързи промени в живота на социума, поява на дейности, професии и отношения, актуализиращи колокации с различна интензивност у различните поколения носители на езика. Степента на новост в езика е нееднородна и съдържа две разновидности – поява на нови, несъществуващи структурни и семантични характеристики и промяна на системно-семантичните признаци на съществуваща езикова единица¹¹.

Лексико-семантичните отношения и статусът на определена дума в различните исторически периоди от живота на езика е изключително важен и същевременно труден за пълно осветляване въпрос в обзорите по лексикология. Тази страна от живота на лексемите обаче се превръща в осъзната необходимост от актуализации на методическо съдържание и лексикографски продукти, ориентирани към чуждоезиковото обучение.

4.7. *Квантитативната (статистическата) лингвистика* и нови методики на проучване на колокациите. Все повече в съвремен-

ните съпоставителни изследвания, освен имплицитното присъствие на глотометрията, се налага необходимостта от т.нар. експлицитна глотометрия – като необходима опора за самата съпоставителна лингвистика при достигането на изводи, чиято надеждност е не само висока, но и измерима. В днешно време се прилагат модерни технологии и компютърни програми за изследвания на фреквенцията на езиковите единици. Този метод е от голямо значение за утвърждаването напр. на полисемията – чрез фреквенцията на думите в броя на контекстуалните значения на една дума (Ивич 1994: 206–207). Той на практика регистрира именно колокациите на определена лексема в нейните семантични реализации. Пробивът на статистическия метод в областта на лексикографията отбелязва и нова епоха в обучението и ученето на чужди езици. Компютърната обработка на лексикалния корпус за изследователски и приложни проекти и най-вече за различни видове речници (корпусни речници и под.) днес бележи сериозни постижения (вж. Ангелов 2008). От друга страна, колокациите са все още трудно преодолим проблем на компютърния превод и именно този факт показва колко трудна за формализиране е връзката на лексемите в синтагми в неизмеримото разнообразие от комуникативни ситуации и тематични области.

5. Дидактичната страна на колокациите – във връзка с лексикографията

Тематична лексика и асоциативни връзки. От прагматична гледна точка, въпреки дискуссионността на въпроса, владението на лексиката е първо условие за овладяването на чуждия език. Като ключ към кохезията на текста колокациите са *основен компонент в тематичната организация на лексикона*. От двата вида организация на лексемите – в лексикално-семантичното поле и в тематичното поле – за обучението по чужд език, в неговата постъпателност, е водещо тематичното. От друга страна, цялостната методическа организация на обучението по чужд език, следвайки последователността на въвеждане на лексика от нови тематични области с цел разширяване на комуникативните умения на другия език (на базата на пирамидата на потребностите и нейните вариации), съдържа компонента лексикална съчетаемост. Тематичните области подреждат

семантиката така, че всяка проява на омонимичност, всяка полисемична лексема придобива качеството уникалност и еднозначност в конкретната употреба.

Напр. думата *мишка* в своето примарно значение заема място в тематични области ‘животински свят’, ‘гризачи’, ‘вредители’ и под. и се включва в понятийната система в зависимост от обема, концепцията и адресата на тематичния лексикон. В своето метафорично значение същата дума ‘мишка’ се намира и в тематичната област ‘високи технологии’, ‘компютри и компютърна техника’. Тази тематична дистрибуция, следствие на посочени по-горе фактори на динамично развитие на лексикалния състав на езика, предполага и колокации, всяка от които е тясно специализирана в едната от двете тематични области. Следователно синтагми от типа ‘лазерна мишка’, ‘подавам мишката’ и под. се съотнасят само с по-новото значение и изключват други синтагми, напр. ‘капан за мишки’.

Тази обективно протичаща динамика в състава на лексикона на свой ред обаче показва нуждата от непрекъснато обновяване на онази част от учебната лексикография, която е пряко свързана с обучението, а когато става въпрос за контактни езици чрез професионална дейност – с потребностите на преводаческите занимания. В строго дидактичен план, обвързан с разискваната тук проблематика за колокациите като дистинктивен признак при близкородствени (славянски) езици, методиката на чуждоезиковото обучение на базата на т.нар. прогнозирана интерференция включва различни видове „превенции”, вкл. и чрез посочване на варианти, които са колокационно невъзможни в изучавания език.

Учебната лексикография в различните си концепции и като видове лексикографски продукти е специална тема, която в методологическо оношение е в тясна връзка с колокациите (вж. Иванова 2012)¹².

6. Принципи и видове класификации при колокациите

Същността на колокациите като връзка между семантика и граматика и представянето им като друг ракурс към езика, обвързан с прагматиката и основно – с чуждоезиковото обучение, формира принципите за класификация на видовете колокации. Основен е

бинарният принцип, който поставя в центъра сравнението на най-малко два езика, в различни прояви на отношения помежду им. Дори когато се описват колокационни типове в един език, на практика те са дефинирани чрез факта, че дескрипторът има практически и теоретични познания по повече от един език. Колокацията може да се схваща в тесен и в широк смисъл и на тази база да се създаде опозиция *думи с колокационни характеристики – думи без колокационни характеристики*. Тази основа на свой ред предполага включване или изключване на определени видове съчетаемости извън категорията на колокациите. Ако обаче се приеме, че принципите на класификация ще се основават на всичко, което налага особено внимание в (чуждо)езиковото обучение¹³, то тогава диапазонът на класификационните критерии би бил по-широк.

Свобода и ограничения в колокациите

Колокациите според критерия „свобода на съчетаемост“ могат да бъдат отворени, обвързани, ограничени.

– **Отворени колокации:** връзките са между лексеми с твърде общо значение. Те са преобладаващо от глаголен тип: *имам, правя, вземам*. В междуезиков план обаче приоритетно се разглеждат и в теоретични, и в методически (приложни) разработки тези колокации, които могат да предизвикат погрешни асоциации, погрешни лексико-семантични преходи, напр. сръб. *доносим одлуку* = бълг. *вземам решение*.

– **Обвързани колокации:** съдържат лексеми с по-специфична семантика и извън конкретно съчетание почти не са известни (което не е правило за другия сравняван език):

сръб. напућити усне, слегнути раменима, разрогачити очи

бълг. присвия очи, нацупя устни, изблещя очи

рус. зажмурить глаза.

– **Ограничени колокации:** лексеми с умерен колокационен обseg и според изследователите в езика присъстват най-много колокации от този тип (Драгичевич 2004: 67):

сръб. држати говор = *бълг.* произнасям реч

От гледна точка на прагматиката обаче именно този тип, в широката палитра от съчетаемости в различни тематични лексико-семантични полета създава най-много трудности както при

описанието им, така и в представянето им в лексикографски продукти и в обучението.

Формални или парадигматични критерии за класификация на видовете колокации

Този подход към колокациите е по-близък до парадигматиката и синтаксиса, схващан като описание на подредбата на думите в изречения от гледна точка на езиковата структура. Можем да говорим за „парадигми на колокационните връзки в езика”. При близкородствени езици се проявява посочената вече допълнителна характеристика – когато всички компоненти на синтагмите в тяхната съвкупност съществуват във всеки от езиците, но за конкретното понятие колокацията, т.е. съчетаемостта от съставните елементи, е различна:

– Именна съчетаемост или именен тип колокации, отразяващи и структурния езиков тип: бълг. *откриване на заседанието, изстрелване на спътника* – сръб. *отварање седнице; лансирање спутника*.

– Атрибутивна съчетаемост: прилагателно + име: бълг. *пощенска кутия, централна поща* – сръб. *поштанско сандуче, главна пошта*.

Към този тип се отнасят специфични видове колокации, които съдържат омонимичност спрямо опозиции като одушевено – неодушевено, пряко – метафорично значение и под.:

сръб. *здрав – повреден* = бълг. *здрав – ранен* (за живо същество)

бълг. *здрав – повреден* = сръб. *здрав – покварен* (за техническо средство, машина и под.).

сръб. *шећерна вуна* (= бълг. *вълна*) – бълг. *захарен памук*
сръб. *свеже време* = бълг. *хладно време* (бълг. *студено време*
= сръб. *хладно време*)

При близки езици понятийното разминаване в сходни синтагми е широко застъпено. Спецификата на лексико-семантичните отношения на базата на омонимия и полисемия, разглеждани на надезиково равнище, поражда грешни асоциативни връзки в психолингвистичен план: сръб. *висока школа, виша школа* – бълг. *висше учили-*

ще, *полувисше училище* (вторите примери вече принадлежат към отпадналата от активна употреба лексика).

– Глаголна съчетаемост:

При усвояването на друг език по всеобщо мнение най-много проблеми предизвиква глаголната съчетаемост. Този факт е подкрепен с най-много учебни речници за глаголното управление. Според специалисти практики освен речници на глаголната съчетаемост в отделни езици изключително полезни както в практиката, така и за сравнителното езиковедие, особено на близкородствени езици, биха били сравнителните валентни речници (Киршова 1997: 433)¹⁴.

В съпоставителен план глаголната съчетаемост при езици с висока степен на родство съдържа и изтъкнатата омонимичност, която налага допълнителни класификационни критерии:

сръб. *држим испит, држим говор* – бълг. *произнасям реч, провеждам испит*

бълг. *кърмя дете, доя крава/овца* – сръб. *дојим дете, музим краву/овцу*

сръб. *возим кола, возим робу* – бълг. *карам кола, карам стока* (сръб. *карам* = бълг. *жарг. 'чукам'*, сръб. *стока* = бълг. */стопански/ животни*)

– Предложна съчетаемост.

Сравнителното проучване на предложните системи на славянските езици също е обвързано със синтагматичната съчетаемост. Правилната употреба на предлозите изисква усвоена глаголна съчетаемост на по-високи равнища на обща езикова компетентност:

бълг. *отделям от ...* – *отделям от ...*

(Отделиха детето от майката. Преподавателят отдели няколко ученици.)

сръб. *одвојити од ...* – *издвојити из ...*

(Одвојили су дете од мајке. Професор је издвојило неколико ученика.)

бълг. *забравих ключовете* – *забравих за ключовете* сръб. *заборавио сам кључеве* – *заборавио сам на кључеве* (вж. Ивич 2002: 119–120); сръб. *кутија од конзерве* = бълг. *консервена кутия, но и кутия от консерва* (Лашкова 2000: 55).

– Словообразователни форманти и колокация.

Този критерий може да се включи само при езици, при които, въз основа на сходна, но разминаваща се в някои конкретни проявления еволюция от общ праезик се стига до понятийно-семантична дистрибуция на различно мотивирана съчетаемост на един и същ корен. Сравнението между български и сръбски показва, че подобен тип съчетаемост представлява интерес от сравнително-историческа перспектива, но и от гледна точка на конкретна прагматика – когато носител на българския език, изучавайки сръбски, трябва да систематизира и запомни разликите: бълг. *Слънчева система* – сръб. *Сунчев систем*; бълг. *слънчева светлина* – сръб. *сунчева светлост*; бълг. *слънчево време* – сръб. *сунчано време*; бълг. *слънчеви очила* – сръб. *наочари за сунце*; бълг. *слънчево затъмнение* – сръб. *помрачење Сунца*.

Лингвокултурологични фактори и различия в колокацията. Този критерий или тази страна от колокациите в съпоставителен план (и в отделно взетия език) е не по-малко важен, тъй като той съдържа няколко групи, които допълват индивидуализирания облик на близкия език. Те отразяват отношенията ‘ние – другите’, съдържат инфилтрирани белези на бита и историята на носителите (за чието познаване и ползване носителят на друг език трябва да усвои конкретни фонови знания), адаптирали са понятията от ‘трета’ култура и под.

Славянските езици съдържат особености от общото си праславянско наследство, но у тях са се развили и черти, формирали тяхната индивидуалност. Тя се отнася към формулировката ‘близки и различни’ тогава, когато не разликите в езиковия инвентар, а неговата различна съчетаемост постига това различие.

БЕЛЕЖКИ

¹ Дихотомията е позната и във варианта *език в лингвистичния смисъл – език в политическия смисъл*, съответно *language in the linguistic sense – language in the political sense*. Изразът *political language* покрива социолингвистичното тълкувание ‘езици, които почти не се различават по своята структура и техните носители взаимно се разбират’, докато изразът *linguistic language* кореспондира с ‘езици, които са различни един от друг и техните носители не могат взаимно да се разбират’ (Кордич 2001: 237–239).

² Южнославянската езикова територия се отличава от източните и западните славянски езици с повече вариативност при промените/еволюцията на явления, които служат като класификатори за тридялбата на еволюирания праславянски език. В лингвогеографски план южнославянските езици се делят на източен и на западен клон, което в общи линии съвпада със структурната типология – източният клон е българско-македонският (с аналитична структура), а западният е сръбско-черногорско-босненско-хърватско-словенският, със синтетична (падежна) структура.

³ Българският езиковед славист Иван Леков (Леков 1964) включва към типологията на славянските езици типологията на съчетанията и се позовава на становищата на Н.С. Трубецкой, изказани в неговата фонологична теория, където се предвещава важната страна на въпроса за синтагматичния принцип и за дистрибуцията изобщо, тъй като всеки език съдържа своя конкретна система на съчетаемост; съчетаемостта е включена към типологическите параметри на думата.

⁴ В буквален превод от гръцки език *синтагма* означава заедно построено, съединено. В широкия смисъл означава всяка последователност на езикови елементи, свързани с отношението определяемо – определящо. В по-тесния смисъл, който се прилага по-често в езикознанието, синтагмата се възприема като словосъчетание, което е обособена съставна част на изречението. Самото изречение се схваща като верижна последователност от синтагми, които могат да бъдат предикативни, атрибутивни, обектни и т.н.

⁵ Т.нар. конституентна граматика или учението за словосъчетанието (в други езици се среща като наука за синтагмата) не се включва от всички специалисти по синтаксис като негов компонент, а някои специалисти дори го смятат за излишно (вж. у Бояджиев, Куцаров, Пенчев 1999: 506).

⁶ Генеративният подход към лексиката се състои в разлагане на значението на думата на съставни семантични сегменти в оня смисъл, в който се разлага изречението на сегменти (конституенти) – като се препоръчват правила за включване в общото значение на изречението. Този подход намира приложение в концепциите за *съвременни двуезични тематични речници*, в които една многозначна дума се поставя в различните тематични полета на употреба и по този начин тя се ситуира семантично и контекстуално навсякъде с едно конкретно значение.

⁷ *Колокация*: от англ. *co-location* ‘разположение едно до друго’ – терминът, включително и под влияние на англоезичната литература, особено тази, свързана с чуждоезиковото обучение, се употребява все по-често поради качеството му икономичност, срещу традиционно познатото *синтагматична организация на лексемите*.

⁸ Всеки език притежава своеобразни и уникални понятия или нюанси на понятия, а лексикалният състав на даден език никога не може да бъде напълно адекватен на лексикалния състав на друг език (Димитрова 1989: 29). Това означава също, че трябва да се проучат не само думите или морфемите, но и онези връзки между думите и морфемите, които са се утвърдили като модели за дадения език. Именно от тези връзки произтичат спецификите на значенията (Димитрова 1989: 54).

⁹ По принцип анализът на всички езикови равнища освен фонематичното се обвързва с две изходни точки: план на изразяването и план на съдържанието, като най-често се приема първият да определя втория. Според фонологичната теория в говорната практика фонетичните стойности се разпознават чрез автоматична селекция на релевантните акустични ефекти от нерелевантните (под автоматично се разбира подсъзнателно, т.е. критериите, според които се извършва селекцията на значимото от незначителното се формират у човека още докато учи езика). Тъй като селективните критерии са усвоени според нормите на познатия език, в неочакван или изненадващ контакт с новия език, на който човекът още не е свикнал, идентификацията на фонетичните стойности на чуждия език не е винаги надеждна (вж. Ивич 2002: 144). Идентификацията на фонетичните стойности или възможните отклонения от нормата в даден език могат да се проявят както при отделни лексеми, така и при синтагми. Тези разбирания са се разгърнали с изключително широко приложение, напр. как да се учат езици и каква методика да се прилага при конкретна комбинация на два и повече езици.

¹⁰ Примери от този ред, които са предмет на сравнение на колокациите между близки/южнославянски езици, са включени във втората част на изложението.

¹¹ Макар че в теоретичното езикознание невинаги се акцентира върху това разграничение, в науката са познати опити за терминологично прецизиране (вж. у Гочев 2007) – най-вече по отношение на лексикалната система и нейната динамика: неологизъм, новообразуване, иновация.

¹² Най-много работи, посветени на колокацията в славистиката, обвързват руския език с някой друг славянски език. Неговият статус на международен език, както и на първи по компетентност език за редица носители на друг майчин език, натрупаният десетилетия наред опит в методиката на преподаване на руския език като чужд (вкл. и като близкородствен) са обективна препоставка за традиции в специализирана учебна лексикография. На последните международни славистични конгреси (2008 – Охрид, 2013 – Минск) колокацията в славянските езици също стана

споделяна тема. Любопитен и може би неслучаен е фактът, че този ракурс от съвременните изследвания за езика бе свързан с хърватския и словашкия – като езици, категоризирани като отгласкващи се от съседен език.

¹³ Всъщност в този пункт с промяната на социолингвистичните ситуации в съвременните общества и оgramотяването по родния или първия език все повече се ориентира методически към някои основи на чуждо-езиковото обучение. В резултат на съвременната световна глобализация, която съдържа в себе си и езикова глобализация (чрез английския език), всяко следващо младо поколение, обучавано интензивно в поне още два чужди езика, проявява отклонения от нормите на родния си език. Съставът на населението по критерий ‘майчин език’ все повече се променя на някога компактни в езиково отношение територии, което налага специална методика на обучение по официалния език за малцинства с различни родни езици.

¹⁴ Синтагматиката на глаголите е свързана с три основни понятия: съчетаемост, валентност, рекция (Киршова 1997: 434).

ЛИТЕРАТУРА

Айдукович 2004: Ајдуковић, Ј. *Контакттолошки речник адаптације русизама у осам словенских језика*, Фото Футура: Београд.

Aydukovitch 2004: Aydukovitch, Y. *Kontaktoloski recnik adaptacije rusizama u osam slovenskih jezika*. Foto Futura: Beograd.

Ангелов 2003: Ангелов, А.Г. Изследванията на общославянското лексикално богатство. // В. Панайотов (ред.): *Славистиката в началото на XXI век. Традиции и очаквания*. СУ-СемаРШ: София, 50–55.

Angelov 2003: Angelov A.G. Izsledvaniata na obshtoslavianskoto leksikalno bogatstvo. // V. Panayotov (red.): *Slavistikata v nachaloto na XXI vek. Tradicii i ochakvania*. SU-SemaRSh: Sofia, 50–55.

Асенова 2002: Асенова, П. *Балканско езикознание*. Фабер: В. Търново.

Asenova 2002: Asenova, P. *Balkansko ezikoznanie*. Faber: V. Turnovo.

Бояджиев, Куцаров, Пенчев 1999: Бояджиев Т., Ив. Куцаров, Й. Пенчев. *Съвременен български език*. София.

Boyadzhiev, Kutsarov, Penchev 1999: Boyadzhiev, T., Iv. Kutsarov, Y. Pentchev. *Savremenен balgarski ezik*. Sofia.

Виденов 2009: Виденов, М. Важен труд върху юридическия стил. // *Бълг. език и литература* (електронна версия), N 5.

Videnov 2009: Videnov, M. Vazhen trud varhu yuridicheskia stil. // *Balgarski ezik i literatura*, N 5.

Виноградов 1968: Виноградов, В. В. Проблемы морфологической структуры слова и явления омонимии в славянских языках. // *Славянское языкознание*, Москва.

Vinogradov 1968: Vinogradov, V.V. Problemy morfologicheskoy struktury slova i yavleniya omonimii v slavianskih yazykah. // *Slavianskoe yazykoznanie*, Moskva.

Виноградов 1977: Виноградов, В.В. Основные типы лексических значений слова. // *Избранные труды. Лексикология и лексикография*. Москва, 162–189; <http://www.philology.ru/linguistics2/vinogradov-77a.htm>.

Vinogradov 1977: Vinogradov, V.V. Osnovnye tipy leksicheskikh znachenii slova. // *Izbrannye trudy. Leksikologiya i leksikografiya*. Moskva, 162–189; <http://www.philology.ru/linguistics2/vinogradov-77a.htm>.

Гочев 2007: Гочев, Г. К вопросу о неологических процессах в современной русской лексике. // *Мир русского слова и русское слово в мире*. XI конгресс МАПРЯЛ, Heron Press: София, т. 3; 59–64.

Gotchev 2009: Gotchev, G. K voprosu o neologitcheskikh processah v sovremennoy ruskoy leksike. // *Mir russkogo slova i russkoe slovo v mire*. XI congress MAPRYAL, Heron Press: Sofia, t. 3; 59–64.

Димитрова 1989: Димитрова, Ст. *Лингвистична относителност*. София.

Dimitrova 1989: Dimitrova, St. *Lingvistichna otноситelnost*. Sofia.

Драгићевич 2004: Драгићевич, Р. О терминима за колокацију и њене сегменте. // *Научни састанак слависта у Вукове дане*. Београд, 33/3, 61–70.

Dragichevich 2004: Dragichevich, R. O terminima za kolokaciju i njene segmente. // *Nauchni sastanak slavista u Vukove dane*. Beograd, 33/3, 61–70.

Драгићевич 2010: Драгићевич, Р. *Лексикологија српског језика*. Завод за уџбенике и наставна средства: Београд.

Dragichevich 2010: Dragichevich, R. *Leksikologija srpskog jezika*. Zавод за udzbenike i nastavna sredstva: Beograd.

Иванова 2004: Иванова, Ц. *Блиски и различни. Јужнославјански езикови пројекции*. Велико Търново, Унив. изд.

Ivanova Ts. 2004: Ivanova, Ts. *Blizki i razlichni. Yuzhnoslavianski ezikovi projekcii*. Univ. Izd.: Veliko Tarnovo.

Иванова 2007: Иванова, Ц. Синтагматска организација лексема (колокација) као дистинктивно обележје код блискородних језика – бугарског и српског. // *Научни састанак слависта у Вукове дане*. Београд, 36/1, 273–282.

Ivanova Ts. 2007: Ivanova, Ts. Sintagmatska organizacija leksema (kolokacija) kao distinktivno obeležie kod bliskosrodnih yezika – bugarskog u srpskog. // *Nauchni sastanak slavista u Vukove dane*. Beograd, 36/1, 273–282.

Иванова 2009: Иванова, Ц. Балканославянска глаголна колокация (конвергентен и дивергентен аспект). // *Глаголната система на балканските езици – наследство и неология*. Faber: Велико Търново.

Ivanova Ts. 2009: Ivanova, Ts. Balkanoslavianska glagolna kolokacija (konvergenten i divergenten aspekt). // *Glagolnata sistema na balkanskite ezi-ci – nasledstvo i neologia*. Faber: Veliko Tarnovo.

Иванова 2012: Иванова, Ц. За двуезичните и многоезичните разговорници в днешно време. // *Проблеми на устната комуникация*. Книга девета. Унив. изд: Велико Търново.

Ivanova Ts. 2012: Ivanova, Ts. Za dvuezichnite i mnogoezichnite razgovornici v dнешno vreme. // *Problemi na ustnata komunikacija*. Книга девета. Univ. izd.: Veliko Tarnovo.

Ивич 1994: Ivić, M. *Pravci u lingvistici*. Beograd.

Ivitch 1994: Ivich, M. *Pravci u lingvistici*. Beograd.

Ивич 2002: Ивић, М. *Ред речи*, Београд.

Ivich 2002: Ivich, M. *Red rechi*. Beograd.

Кабакчиев 1993: Кабакчиев, Кр. *Речник на съчетанията в българския език*. Глаголно-именни словосъчетания за действия. Албо: София.

Kabakchiev 1993: Kabakchiev, Kr. Rechnik na sachetaniata v balgarskia ezik. Glagolno-imenni slovosachetania za deystvia. Albo: Sofia.

Киршова 1997: Киршова, М. Нека запажања поводом структуре рексијског речника, *Научни састанак слависта у Вукове дане*. Београд, 26/2, 433–439.

Kirshova 1997: Kirshova, M. Neka zapazhania povodom strukture reksijskog rechnika. // *Nauchni sastanak slavista u Vukove dane*. Beograd, 26/2, 433–439.

Краснов 2003: Краснов, Ф.А. Парадигматический и синтагматический аспекты фразеологии. // www.krsu.edu.kg/vestnik/2003/v2/a04.html.

Krasnov 2003: Krasnov, F.A. Paradigmaticheskiy aspekti frazeologii. // www.krsu.edu.kg/vestnik/2003/v2/a04.html.

Кристал 2002 (1996): Kristal, D. *Kembrička enciklopedija jezika*. Nolit: Beograd.

Krystal 2002/1996: Kristal, D. *Kembranchka enciklopedia jezika*. Nolit: Beograd. (Crystal, David. *The Cambridge Encyclopedia of Language*. Cambridge: Cambridge University Press. 1987).

Кордич 2001: Kordić, Snježana. Naziv jezika iz znanosti gledan. // *Republika*, Zagreb, N1–2.

Kordich 2001: Kordich, Sn. Naziv jezika iz znanosti gledan. // *Republika*, Zagreb, N1–2.

Лашкова 2000: Лашкова, Л. Конкуренција језичких средстава у српској и бугарској реченици. // *Научни састанак слависта у Вукове дане*. Београд, 29/1, 51–57.

Lashkova 2000: Lashkova, L. Konkurencija yezichkih sredstava u srpskoj i bugarskoj rechenici. // *Nauchni sastanak slavista u Vukove dane*. Beograd, 29/1, 51–57.

Леков 1964: Леков, Ив. *Типология сочетаемости фонем у Н. С. Трубецкого — предпосылка современных представлений об языке как естественный код*. // www.libsu.uni-sofia.bg/slavica/copyright.html.

Lekov 1964: Lekov, Iv. Tipologija sochetaemosti fonem u N.S. Trubeckogo – predposylka sovremennyh predstavleniy ob yazyke kak estetsvenyi kod. / [/ www.libsu.uni-sofia.bg/slavica/copyright.html](http://www.libsu.uni-sofia.bg/slavica/copyright.html).

Матијашевич 2002: Матијашевић, Ј. Из проблематике лексичко-семантичке спојивости у руском и српском језику (на примеру речи субјективне оцене). // *Славистика VI*, Београд; 30–37.

Matiyashevich 2002: Matiyashevich, Y. Iz problematike leksichko-semantichke spoivostu u ruskom i srpskom jeziku (na primeru rechi subiektivne ocene). // *Slavistika VI*, Beograd: 30–37.

Общее языкознание 1983: *Общее языкознание* (ред. А. Е. Супрун), Минск.

Obshchee yazykoznanie 1983: *Obshchee yazykoznanie* (red. A.E. Suprun), Minsk.

Петровић, Дудич 1989: Петровић, Вл., К. Дудич. *Речник глагола са граматичким и лексичким допунама*. Београд – Нови Сад.

Petrovich, Dudich 1989: Petrovich, Vl., K. Dudich. *Rechnik glagola sa gramatichkim i leksichkim dopunama*. Beograd – Novi Sad.

Ристић, Радич-Дугоњић 1999: Ристић Ст., М. Радич-Дугоњић. *Реч. Смисао. Сазнање* (студија из лексичке семантике). Београд.

Ristich, Radich-Dugonich 1999: Ristich, St., M. Radich-Dugonich. *Rech. Smisao. Saznanie* (studia iz leksichke semantike). Beograd.

Станишева 1988: Станишева Д. К сопоставительной характеристике славянских предлогов с учетом синтагматического фактора. // *Славјанска филологија*, т. 19/ Езикознање, 171–179.

Stanisheva 1988: Stanisheva, D. K sopostavitelnoy harakterisitke slavianskih predlogov s uchetom sintagmaticheskogo faktora. // *Slavianska filologija*, t.19/ Ezikoznanie, 171–179.

Станковић 1997: Станковић Б. Међуоднос граматике и речника у области синтагматских веза. // *Научни састанак слависта у Вукове дане*. Београд, 26/2, 83–90.

Stankovich 1997: Stankovich, B. Medzhuodnos gramatike i rechnika u oblasti sintagmatskih veza. // *Nauchni sastanak slavista u Vukove dane*. Beograd, 26/2, 83–90.

Толстой 1968: Толстой, Н.И. Некоторые проблемы сравнительной славянской семасиологии. // *Славянское языкознание* (VI международный съезд славистов). Москва.

Tolstoy 1968: Tolstoy N.I. Nekotorye problemy sravnitelnoy slavianskoy semasiologii. // *Slavianskoe yazykoznanie* (VI mezhdunarodniy syezd slavistov). Moskva.

Толстой 1977: Толстой, Н.И. Уз проблем словенских лексичких изоглоса (Српскохрватска лексика у општесловенском оквиру). // *Научни састанак слависта у Вуковој дане*. Београд, 6/1.

Tolstoy 1977: Tolstoy, N.I. Uz problem slovenskih leksichkoh izoglosa (Srpskohrvatska lleksika u op[teslovenskom okviru). // *Nauchni sastanak slavista u Vukove dane*. Beograd, 6/1.